

საცნობარო სამართლებრივი სისტემა

ოთარ შონია, თინათინ კაიშაური, ლევან ყოლბაია

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

რეზიუმე

წარმოდგენილია საცნობარო სამართლებრივი სისტემის (კომპიუტერული საცნობარო სამართლებრივი სისტემა) ფორმირება, განვითარება და მნიშვნელობა თანამედროვე საზოგადოებისთვის, აღნიშნული სისტემის დანიშნულება და როლი იურიდიული საქმიანობისთვის, მისი გავრცელების ძირითადი მიმართულებები.

საკვანძო სიტყვები: საცნობარო სამართლებრივი სისტემები. სამართლებრივი ინფორმაცია.

1. შესავალი

საკანონმდებლო ინფორმაციის კოლოსალური მოცულობა და მისი ცვლილებების დინამიკა, საჭიროებს იურისტებისაგან, სტუდენტების, ბიზნესმენებისა და ნებისმიერი დაინტერესებული პირებისაგან თანამედროვე მეთოდებისა და ინსტრუმენტების გამოყენებას სამართლებრივ ინფორმაციასთან მუშაობის პროცესში. დღეისთვის ასეთ ინსტრუმენტებად გვევლინებიან საცნობარო სამართლებრივი სისტემები (შემდგომში „სსს“), რომელთა ძირითადი ამოცანაა მომხმარებელთა განუსაზღვრელი რაოდენობისთვის უტყუარი სამართლებრივი ინფორმაციის ოპერატიულად მიწოდება.

საცნობარო-სამართლებრივი სისტემები წარმოადგენენ სამართლებრივი სინამდვილის საკმაოდ ახალ მოვლენას. როგორც საზოგადოების სამართალშეგნებისა და სამართლებრივი კულტურის ფორმირების საშუალება, მათ გააჩნიათ მჭიდრო დამოკიდებულება სამართლებრივი სინამდვილის ისეთ მოვლენებთან, როგორცაა სამართალშემოქმედება, სამართლის რეალიზაცია, კანონდარსრულება, კანონმდებლობა.

როგორც ელემენტი სამართლებრივი სინამდვილისა, საცნობარო-სამართლებრივი სისტემები ჯერ კიდევ სრულყოფილად არ არის შესწავლილი იურიდიული მეცნიერების მიერ. მაგრამ მისი გამოყენების პრაქტიკა ადასტურებს, რომ უახლოეს მომავალში მისი გამოყენების სფერო საგრძნობლად გაიზრდება კანონშემოქმედებისა და სამართალდარსრულების საქმიანობის პროცესში.

სპეციალისტებს შორის, საცნობარო სამართლებრივი სისტემის ესოდენ პოპულარობა იმით აიხსნება, რომ ასეთი სისტემა წარმოადგენს ეფექტურ ინსტრუმენტს სამართლებრივ ინფორმაციასთან მუშაობასთან დაკავშირებით.

საცნობარო-სამართლებრივი სისტემის ერთ-ერთ ძირითად დანიშნულებას წარმოადგენს სათანადო სამართლებრივი ინფორმაციის ფორმირება მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში, მომხმარებლის საიმედო და სრული ნორმატიული და სხვა სახის ინფორმაციით მარტივად და ოპერატიულად უზრუნველყოფა.

2. ძირითადი ნაწილი

საკანონმდებლო, სამართლებრივ ინფორმაციასთან მუშაობისთვის, კომპიუტერული ტექნოლოგიების გამოყენება დაიწყო ჯერ კიდევ 1960-იანი წლების მეორე ნახევარში. თავდაპირველად საცნობარო სისტემები იქმნებოდა ძირითადად ელექტრონული კართოთეკების ფორმით („ელექტრონული კატალოგები“). ამგვარი ბელგიური სისტემა CREDOC, რომელიც შეიქმნა 1967 წელს, გახდა ევროპაში პირველი იურიდიული ინფორმაციის კომპიუტერული ძიების პირველი ელექტრონული კართოთეკა.

ზოგიერთმა იურიდიულმა ელექტრონულმა კართოთეკებმა განვითარების პროცესში მუშაობა დაიწყეს დიალოგურ რეჟიმში ბიბლიოთეკებში ქსელური ტერმინალების მეშვეობით და გახდნენ ფართოდ გამოყენებადი დიდი რაოდენობის მსურველეთათვის. ასეთი სისტემის მაგალითად შეიძლება მიჩნეულ იქნას FINLEX, რომელიც შეიქმნა 1982 წელს ფინლანდიის იუსტიციის სამინისტროს მიერ. მისი დანიშნულებაა სასამართლო გადაწყვეტილებებისა და სასამართლო პრაქტიკასთან დაკავშირებით შესაბამისი ინფორმაციის მიწოდება.

ელექტრონული კართოთეკების ყველა ღირსების გათვალისწინებით, ისინი ვერ უზრუნველყოფდნენ დოკუმენტების სრული ტექსტების გაცნობას, ამიტომაც უფრო მოხერხებულია სრულტექსტოვანი სისტემები, რომლებიც იძლევიან როგორც უზარმაზარ საინფორმაციო მასივებში აუცილებელი დოკუმენტის სწრაფად მოძიების, ასევე, მასთან მუშაობის შესაძლებლობასაც.

1967 წელს ოჰაიოს შტატის ადვოკატთა კოლეგიისა და ფირმა DATA Corp-ის შორის შეთანხმების გაფორმების შედეგად, დაიწყო მუშაობა ერთ-ერთ ყველაზე ცნობილ საცნობარო-სამართლებრივი სისტემის LEXIS-ის შექმნასთან დაკავშირებით. 1980 წლიდან, სისტემა ხელმისაწვდომია ბრიტანეთის, ხოლო 1985 წლიდან ავსტრალიელი მომხარებლებისათვის. ყოველდღიურად იგი პასუხობს 20 ათასზე მეტ მოთხოვნას, მის საინფორმაციო ბაზაში კონცენტრირებულია შტატების ნორმატიული დოკუმენტები და ფედერალური მნიშვნელობის აქტები, მათ შორის აშშ-ის კონსტიტუციის სრული ტექსტი და ასევე აშშ-ს ყველა სასამართლო პრეცედენტები.

დროთა განმავლობაში, LEXIS-ში შეტანილ იქნა ბრიტანეთის კანონმდებლობა, ხოლო 1981 წლიდან ინგლისის სასამართლო პრეცედენტები. შემდგომში ამ სისტემამ მიიღო LEXIS-NEXIS-ის სახელწოდება და ხელმისაწვდომია ინტერნეტის საშუალებითაც.

დღეისთვის ეკონომიკურად განვითარებულ ყველა სახელმწიფოს გააჩნია საცნობარო სამართლებრივი სისტემა და სხვადასხვა წყაროებზე დაყრდნობით, შეიძლება ითქვას, რომ მსოფლიოში ფუნქციონირებს ასზე მეტი მსგავსი სისტემა.

საცნობარო-სამართლებრივი სისტემა (საინფორმაციო-სამართლებრივი სისტემა) არის კომპიუტერული მონაცემთა ბაზების განსაკუთრებული კლასი, რომელიც თავის თავში მოიცავს სხვადასხვა სახელმწიფო ორგანოთა მიერ მიღებულ ყველა სახის სამართლებრივი აქტების ტექსტებს, ასევე, სპეციალისტების კონსულტაციებს სამართალზე, საბუღალტრო და საგადასახადო საკითხებზე, სასამართლო გადაწყვეტილებებს, სამართლებრივი დოკუმენტების ტიპობრივ ნიმუშებს და სხვა.

გარდა გლობალური ამოცანების გადაწყვეტისა, საცნობარო-სამართლებრივი სისტემები იძლევიან საშუალებას მოგვარებულ იქნას კერძო ამოცანები. ასე მაგალითად, იურისტის ავტომატიზირებული სამუშაო ადგილის შექმნა. კანონმდებლობის განუწყვეტი და უსწრაფესი ცვლილებების პირობებში, ეს ამოცანა იძენს დიდ მნიშვნელობას. იურისტის საქმიანობას აქვს პოლიტიკური მიმართულება და მდგომარეობს სახელმწიფოსა და საზოგადოების შესაბამისი სამართლებრივი ინფორმაციით უზრუნველყოფაში. სახელმწიფოს სამართლებრივი სისტემის ფუნქციონირების უზრუნველსაყოფად, იურისტები წარმოადგენენ კანონის წარმომადგენლებს და ამ მხრივ გააჩნიათ სრული დამოუკიდებლობა თავიანთ საქმიანობაში.

იურისტის დამოუკიდებლობა და პასუხისმგებლობა განპირობებულია მისი ფუნქციური დატვირთვით. ძველ რომში გამოყოფდნენ იურისტის პროფესიის სამ ძირითად ფუნქციას, რომლებსაც დღეის მდგომარეობითაც არ დაუკარგავთ თავისი მნიშვნელობა. ესენია:

1. agere - სასამართლოში და სხვა ორგანოებში მონაწილე მხარეთა პროცესუალური ქმედებების ხელმძღვანელობა, კონსულტირება სარჩელის აღძვრისა და აღძრულ საქმის წარმოების მსვლელობისას;

2. *cavere* - იურიდიული მნიშვნელობის მქონე დოკუმენტების შედგენა, კლინეტის ინტერესების დაცვა;

3. *respondere* – კონსულტირება იურიდიულ საკითხებზე, იურიდიული ნორმების განმარტება.

სამართლის განვითარების თანამდეროვე ეტაპზე, როდესაც იურიდიული საქმიანობა გამოირჩევა სირთულითა და მრავალფეროვნებით, იურისტის ძირითად პროფესიონალურ ფუნქციად ითვლება კოკრეტული იურიდიული საქმეების წარმოება. იურიდიული საქმეების წარმოება ხასიათდება შემდეგი თავისებურებით: პირველ რიგში ეს არის იურიდიული მნიშვნელობის ქმედებისა და ოპერაციების განხორციელება; მეორე – იურიდიული დოკუმენტების შედგენა, რომლებშიც გამოხატული და განმტკიცებულია იურიდიულად მნიშვნელოვანი მოქმედებები; მესამე – სახელმწიფო ორგანოებში ზეპირი გამოსვლები, სადაც ხდება შესაბამისი განცხადებების (შუამდგომლობები, პეტიციები და სხვა) იურიდიული მოთხოვის ფორმულირება.

იურისტის საქმიანობის მრავალმხრივი და მრავალდარგობრივი ხასიათი დაკავშირებულია სამოქალაქო, შრომითი, საფინანსო, სისხლის სამართლის, საერთაშორისო სამართლის ნორმების გამოყენებასთან. სამართლის ნორმების მართებულად გამოყენებას კი სჭირდება შესაბამისი კვალიფიკაცია.

დღეისთვის, იურისტების პროფესიული მომზადება და მათი უნარი გადაწყვიტონ კონკრეტული სამართლებრივი ამოცანები პირდაპირ დამოკიდებულია იურსიპრუდენციის სფეროში საბაზისო ცოდნასთან, კომპიუტერისა და მისი ძირითადი პროდუქტების ათვისებასთან, ინფორმირებულობაზე, მიღებული ცოდნის მუდმივად დახვეწისა და გაუმჯობესების თვისებაზე და ბოლოს, მათ შესაძლებლობაზე გამოყენებულ იქნას ყველაფერი ზემოაღნიშნული პრაქტიკაში.

იურიდიულ სპეციალობებს შორის, ჩვენს დროში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია ადვოკატის, იურისტკონსულტის, ნოტარიუსის, მოსამართლის, პროკურატურის თანამშრომლის საქმიანობას, რომლის სპეციფიკა ძირითადად გამოიხატება კონკრეტული საქმეების წარმოების პროცესში იურიდიული დახმარების აღმოჩენით. თავისი მნიშვნელობით იურიდიული დახმარება მოიცავს ქმედებათა ფართო წრეს, რომელიც ზოგადად მოიცავს: პრეტენზიების განხილვა, სათანადო ხელშეკრულებების შედგენა, გამოვლენილი ხარვეზების გამოსწორება, კონსულტაციების მიცემა, შესაბამისი ცნობებისა და სამართლებრივი დოკუმენტების შედგენა და სხვა. მაგრამ ამგვარი ამოცანათა კომპლექსის ხარისხიანად გადასაწყვეტად აუცილებელია იურისტის ნორმატიული ინფორმაციით უზუნრველყოფა და მისი სისტემატიზაციისა და შენახვის პრობლემის მოგვარება.

ხშირად ამბობენ, რომ კარგმა იურისტმა აუცილებელი არ არის იცოდეს ყველაფერი. მან უნდა იცოდეს, სად და როგორ სწრაფად შეიძლება იქნას ნაპოვნი ის აუცილებელი მასალა, რომელიც ეხება მისი კონკრეტული დაინტერესების თემატიკას. ხშირად ნორმატიული ინფორმაციის მოძიებაც კი სირთულეებთან არის დაკავშირებული, რომ არაფერი ვთქვათ საცნობარო სამართლებრივ ინფორმაციაზე, რომელიც ინახება სხვადასხვა განსხვავებულ წყაროებში.

პრობლემა შეიძლება გადაწყდეს იმ შემთხვევაში თუკი იურისტს, ადვოკატს, მოსამართლეს ხელთ ექნება პროფესიონალური ინსტრუმენტი, რომელიც თავის თავში განასახიერებს ორ თავისებურებას. პირველ რიგში, ეს არის ახალი სამართლებრივი ინფორმაციის სტაბილურად მიღების შესაძლებლობა, მეორე რიგში – მასთან მუშაობის მოხერხებულობა. ამგვარი ინსტრუმენტი უკვე არსებობს და ეს არის კომპიუტერული საცნობარო სამართლებრივი სისტემები. თანამედროვე ტექნოლოგიების უპირატესობის გამოყენებით, ეს სისტემები გვეხმარებიან თავიდან ავიცილოთ ის ნაკლოვანებები, რომლებიც დაკავშირებულია დიდი მოცულობის სამართლებრივი დოკუმენტების მოძიებასთან, შენახვასა და სისტემატიზაციასთან.

თავის საქმიანობაში საცნობარო-სამართლებრივი სისტემის გამოყენება იურისტს ხელს უწყობს გაამარტივოს მუშაობა და გააუმჯობესოს მისი ხარისხი. მაგალითად, ასეთი სისტემის გამოყენებით, შესაძლებელია გადაწყვედეს სამართლებრივი ინფორმაციის სისტემატიზაციის პრობლემა, ასევე ოპერატიულად შეტანილ იქნას კორექტირება კანონდებლობის ცვლილების შესაბამისად. საცნობარო-სამართლებრივი სისტემის გამოყენებით, შესაძლებელია ანალიზირებულ იქნას სათანადო ინფორმაცია კონკრეტულ საქმეზე და მისი გადაწყვეტის მიზნით დროულად გაცემულ იქნას შესაბამისი კვალიფიციური რეკომენდაციები. ასე მაგალითად, სათანადო ხელშეკრულების ტექსტის მოსამზადებლად, იურისტების მიერ შეიძლება გამოყენებულ იქნას ხელშეკრულების ტიპური ნიმუშები, რომლებიც მოცემულია საცნობარო სამართლებრივ სისტემებში.

კომპიუტერული საცნობარო სისტემები იძლევიან უზარმაზარ ინფორმაციასთან მუშაობის საშუალებას. ამავდროულად, ასეთი რაოდენობის ინფორმაციასთან მუშაობა ერთი შეხედვით არარეალურია, მაგრამ აღნიშნული საცნობარო სისტემები ქმნიან შესაძლებლობას დროულად და მარტივად მოძიებულ იქნას ნებისმიერი დოკუმენტი. ძიება შეიძლება იწარმოებოდეს სამართლებრივი თემატიკის, მიმღები ორგანოს, ოფიციალური ნომრის, მიღების თარიღის, დოკუმენტის სახელწოდებისა და სხვა პარამეტრების მიხედვით.

კანონდებლობის განმარტების ხერხები და საშუალებები იძლევიან იურიდიული ფაქტების კვალიფიკაციის შესახებ საკითხების გადაწყვეტის საშუალებას. კანონმდებლობის განმარტების მიმართულებამ მიგვიყვანა საცნობარო-სამართლებრივი სისტემების ამოქმედების აუცილებლობაზე.

სამართლის სისტემის კანონზომიერება, კანონმდებლობის სისტემატიზაცია, ასევე, მათი განმარტება წარმოადგენს საცნობარო-სამართლებრივი სისტემების სამეცნიერო საფუძვლების ერთ-ერთ ძირითად ასპექტს. სწორედ ამით არის განპირობებული კანონმდებლობისა და საცნობარო-სამართლებრივი სისტემების განვითარების ურთიერთკავშირი.

თანამდეროვე კიბერნეტიკის შესაძლებლობები იძლევიან საცნობარო-სამართლებრივი სისტემების ტექნოლოგიების შექმნის სხვადასხვა საშუალებებს. ამ სისტემების, სამართლებრივი მონაცემთა ბაზების შექმნელები თავიანთ საქმიანობაში არ იზღუდებიან რაიმე სახის სამართლებრივი ჩარჩოებით. დღეის მდგომარეობით არსებული საცნობარო-სამართლებრივი სისტემები გადიან ტექნოლოგიების ჩამოყალიბებისა და გავითარების, ინფორმაციული მონაცემთა ბაზების შექმნის დამოუკიდებელ გზას.

სამართლებრივი ინფორმაციის ალგორითმიზაცია იძლევა არა მხოლოდ უზარმაზარი მოცულობის ინფორმაციის დამუშავების, არამედ, კიდებერნეტიკის მეცნიერების მეთოდების გამოყენებით, ამ ინფორმაციის ძიებისა და ღრმა სამართლებრივი ანალიზის საშუალებას. სამართლებრივი ინფორმაციის მიზანმიმართულ ალგორითმიზაციას მიყვავართ მონაცემთა ბაზების შექმნისაკენ, რომლებიც თავის მხრივ წარმოადგენენ სამართლისა და საკანონმდებლო რეგულირების ობიექტს.

საცნობარო-სამართლებრივი სისტემების გავრცელების პროცესს გააჩნია შემდეგი ასპექტები:

- სამართლებრივი (საშუალება სამართლებრივი ინფორმაციის საზოგადოებისთვის მიწოდებისა და საზოგადოებრივი შეგნების ფორმირებისათვის);
- მარკეტინგული (საბაზრო მოთხოვნის კრიტერიუმების შესწავლა, პოტენციური მომხმარებლების მოძიება, სარეკლამო და სხვა სახის მარკეტინგული ღონისძიებები, რომლებსაც აუცილებლად თან ახლავს სამართლებრივი პროპაგანდა);
- ორგანიზაციული (სამართლებრივი ინფორმაციის გავრცელების საშუალებები, მეთოდები და ხერხები, სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოებთან თანამშრომლობა და სხვა).

დღეისთვის, საცნობარო-სამართლებრივი სისტემების გავრცელების ძირითად მიმართულებად, მათი შემქმნელებისაგან განსაზღვრულია:

- ნორმატიულ-სამართლებრივი აქტების მონაცემთა ბანკების შექმნა, პროგრამული პროდუქტების კომპლექსის ფორმირება;
- საცნობარო-სამართლებრივი სისტემის მონაცემთა ბანკების შევსების (აქტუალიზაცია) პროცესების ორგანიზაცია;
- უახლესი სამართლებრივი ინფორმაციის მომხმარებლისთვის ოპერატიულად მიწოდება;
- მომხმარებლის მოთხოვნის შესაბამისად სამართლებრივი ინფორმაციის ძიება და მიწოდება;
- სამართლებრივი ინფორმაციის სპეციალური შემსწავლელი და საკონსულტაციო ცენტრების ჩამოყალიბება;
- იურიდიულ და პიზიკურ პირთათვის სამართლებრივი ინფორმაციის სავაჭრო ხელმისაწვდომობისთვის პირობების შექმნა.

ზემოთ აღნიშნული ღონისძიებების მიზანმიმართულად განხორციელება, საცნობარო-სამართლებრივი სისტემის მომხმარებელს აძლევს რეგიონალურ დონეზე სამართალშეგნების და სამართლებრივი კულტურის ფორმირების, ასევე საზოგადოებაში ობიექტურად არსებული მოთხოვნებისა და სამართლებრივი ინფორმაციის მიღების დაკმაყოფილების საშუალებას.

3. დასკვნა

კანონშემოქმედების განვითარების დინამიკა განაპირობებს საცნობარო-სამართლებრივი სისტემების ფართოდ გამოყენების აუცილებლობას, რათა დაკმაყოფილებულ იქნას საზოგადოების მოთხოვნები სამართლებრივი ინფორმაციის მიღების კუთხით. სამართალშეგნება, კანონგამოყენება, კანონშემოქმედება წარმოადგენს ობიექტურად არსებული ფაქტორებს საზოგადოების მხრიდან სამართლებრივი ინფორმაციის მოთხოვნასთან დაკავშირებით, ხოლო საცნობარო-სამართლებრივი სისტემები კი – საშუალებას ამ მოთხოვნების დაკმაყოფილებისა.

ლიტერატურა:

1. Новиков Д.Б. Справочно-правовые компьютерные системы. М., 1995
2. Васильев Д. Компьютер вместо юриконсульта. М., 2001.

DIRECTORY LEGAL SYSTEMS

Shonia Otari, Kaishauri Tinatin, Kolbaia Levan

Georgian Technical University

Summary

The work presents the directory legal system's (computer directory legal system) formation, development and importance for society, mentioned system's a role and a purpose in legal (juridical) activities, the main directions of it's distribution.

СПРАВОЧНЫЕ ПРАВОВЫЕ СИСТЕМЫ

Шония О., Каишаури Т., Колбая Л.

Грузинский Технический Университет

Резюме

Представлены формирование и развитие справочных правовых систем (компьютерные справочные правовые системы) и их значение для современного общества, цели и роли этих систем для юридической деятельности, основные направления его распространения.